

**ԱՐՄԻՆԵ ԽԱՆՊԻԿՅԱՆ**

«Գեղարդ» գիտավերլուծական հիմնադրամ,  
 ՀՀ ԳԱԱ ԳԿՄԿ, Արևելագիտության ամբիոն,  
 էլ. փոստ՝ arminekhanbekyan18@gmail.com

**ԻՆՔՆԱՍՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ, ՕՐԳԱՆՆԵՐԻ ԵՎ  
 «ՋԻՆՎՈՐԻ ԲԱԺՆԻ» ՎԱՃԱՌՔԸ ԱՊՐԵՋԱՆԱԿԱՆ  
 ԲԱՆԱԿՈՒՄ**

Ադրբեջան պետության և ադրբեջանական հասարակության իրական պատկերի ուսումնասիրության տեսանկյունից բավականին հետաքրքրական է ադրբեջանական բանակում ինքնասպանությունների, զինվորների օրգանների վաճառքի և «զինվորի բաժնի» յուրացման երևույթների հետազոտությունը: Ավտորիտար ռեժիմի պայմաններում ազատ խոսքի և մամուլի խիստ սահմանափակումը և համակարգային վերահսկողությունը մեծապես դժվարացնում են վերոնշյալ հարցերի խորքային ուսումնասիրությունը, մինչդեռ պետական պաշտոնական հաղորդագրությունների ենթագրային վերլուծությունը և համադրումը սոցցանցային տիրույթում խնդրո առարկայի վերաբերյալ տեղեկատվության արտահոսքին թույլ են տալիս որոշակի փաստական, սակայն ոչ ամբողջական պատկերացում կազմել 2020 թ. 44-օրյա պատերազմից հետո սկսված ինքնասպանությունների պատճառների, զինվորների օրգանների վաճառքին պետական ինստիտուտների մասնակցության և «զինվորի բաժնի» վաճառքի կազմակերպման վերաբերյալ:

**Բանալի բառեր՝** Ադրբեջան, բանակ, ինքնասպանություն, օրգանների վաճառք, «զինվորի բաժին»:

**Նախաբան**

Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպության տվյալներով՝ աշխարհում ամեն տարի գրեթե մեկ միլիոն մարդ ինքնասպան է լինում<sup>1</sup>: Ինքնասպանության վարքագիծը զարգանում է բարդ

<sup>1</sup> Deploymentpsych.org, Suicide in the Military, see more details here: <https://deploymentpsych.org/disorders/suicide-main> (11.04.2025).

գործընթացների արդյունքում, որոնց ընթացքում հոգեբանական, սոցիալական, նյարդակենսաբանական և ժողովրդագրական գործոնները համակցվում են՝ անհատին ռիսկի տակ դնելու համար<sup>1</sup>: Ինքնասպանություններին հակված անձանց մեջ առանձին խումբ են կազմում ռազմական ծառայություն իրականացնող անձինք: Մարտական գործողություններին մասնակցելը կարող է զգալիորեն բարձրացնել հոգեբանական և վարքագծային խանգարումները՝ այդ թվում հետտրավմատիկ սթրեսային խանգարման, դեպրեսիայի և կախվածության ձևերի (օրինակ՝ ալկոհոլի կամ թմրամիջոցների չարաշահման) առաջացման, որոնք իրենց հերթին նպաստում են ինքնասպանության հավանականության աճին<sup>2</sup>:

Գիտական հանրության շրջանում առկա է զգալի քննարկում այն մասին, թե որքան են մարտական գործողությունները նպաստում զինծառայողների շրջանում դիտվող ինքնասպանությունների թվի աճին: Խնդրով զբաղվող մասնագետներ մի մասը պնդում է, որ ռազմական գործողությունները կապված են ինքնասպանությունների հետ, իսկ մյուս մասը պնդում է, որ ռազմական գործողություններ և ինքնասպանության միջև կապ չկա: Ակնհայտորեն հաստատվել է, որ մարտական ծառայությունը զգալի ռիսկեր է պարունակում ծառայողների հոգեբանական առողջության համար: Մասնավորապես, հետտրավմատիկ սթրեսային խանգարում և դեպրեսիայի ավելի բարձր մակարդակներ են նկատվում այն զինծառայողների շրջանում, ովքեր մասնակցել են մարտական գործողությունների:

Ինքնասպանության վտանգը մեծապես կապված է հոգեկան առողջության վատ վիճակի հետ<sup>3</sup>: Նման երևույթներից զերծ չէ նաև ադրբեջանական բանակը: Ադրբեջանական իշխանությունների անտարբերությունը սեփական զինվորականության խնդիրների նկատմամբ վկայում է, որ զինվորները պարզապես գործիք են իշխանությունների քաղաքական ամբիցիաների համար, իսկ նրանց բարեկեցությունն ու հոգեկան առողջությունը պակաս կարևոր տեղ

<sup>1</sup> Nock M. et al, Suicide Among Soldiers: A Review of Psychosocial Risk and Protective Factors, Washington School of Psychiatry, 76(2), 2013, p. 97-125.

<sup>2</sup> Abct. org, Military Suicide, see more details here: <https://www.abct.org/fact-sheets/military-suicide/> (11.04.2025).

<sup>3</sup> Castro C. A., Kintzle S., Suicides in the Military: The Post-Modern Combat Veteran and the Hemingway Effect, Current Psychiatry Reports, vol. 16(8), N 460, 2014, p. 3.

են զբաղեցնում Ադրբեջանի ղեկավարության օրակարգում: Կարևոր է նշել, որ բանակում ծառայելը վտանգավոր է թվում ոչ միայն պատերազմից վերադարձածների, այլ նաև ծառայության մեջ գտնվող զինվորների համար: Բազմաթիվ վկայություններ փաստում են, որ բանակին ուղղված պետական ռեսուրսների զգալի մասը յուրացվում է զինվորների համար նախատեսված սնունդն ու առաջին անհրաժեշտության միջոցները դուրս են գրվում համակարգից և վաճառվում քաղաքացիական շուկայում: Այս բացահայտ կոռուպցիոն սխեմաները տեղի են ունենում պետական մակարդակով՝ բանակը վերածելով տնտեսական շահարկման գործիքի: Անվերջանալի շահագործման այս շղթայի ամենադաժան դրսևորումն ադրբեջանական բանակում կապված է զինվորների օրգանների վաճառքի մասին շրջանառվող տեղեկությունների հետ: Չնայած պաշտոնական մակարդակով այս տեղեկությունները շարունակաբար հերքվում են, այնուամենայնիվ մի շարք անկախ լրատվամիջոցներ ներկայացնում են բազմիցս արձանագրված կասկածելի մահվան դեպքեր, ինչպես նաև բժշկական փաստաթղթերի անհամապատասխանություններ:

### **Ինքնասպանությունը Ադրբեջանական բանակում. պատճառներ, արձագանքներ**

2020 թ. 44-օրյա պատերազմի մասնակից ադրբեջանցի զինվորականության շրջանում արձանագրվեց ինքնասպանությունների մեծ ալիք<sup>1</sup>, որն առաջացրեց ոլորտի փորձագետների հետաքրքրությունը դրանց պատճառների հանդեպ. արդյո՞ք կառավարությունը բավարար քայլեր է ձեռնարկում պատերազմի մասնակից անձանց վերականգնման համար<sup>2</sup>: Ադրբեջանական իշխանությունները տեղի ունեցած ինքնասպանությունները կապում են սոցիալական առկա խնդիրների, հոգեկան խանգարումների հետ: Ըստ ադրբեջանական կողմի ներկայացրած տվյալների (ինչը ճշգրտման կարիք ունի)՝ զինվորականության շրջանում ինքնասպանությունները կատարվել են տարբեր հանգամանքներում ու պայմաններում, տարբեր միջոցներով:

<sup>1</sup> 27sentyabr.az, Azərbaycanca müharibə veteranı intiharları və sosial işin təşkil edilməsinin əhəmiyyəti, <https://27sentyabr.az/552/> (10.04.2025).

<sup>2</sup> Oc-media.org, Turned away: Azerbaijan's war veterans, <https://oc-media.org/turned-away-azerbaijans-war-veterans/> (12.04.2025).

Ընդ որում ինքնասպանություններ արձանագրվում են ինչպես բուն ծառայության ընթացքում, այնպես էլ ծառայությունից հետո քաղաքացիական կյանքին անցման ժամանակ կամ դրանից հետո: Բանակում տեղի ունեցող ինքնասպանությունների ուսումնասիրության վերաբերյալ կարևոր է դիտարկել «ռազմական համակարգից քաղաքացիական կյանքին անցման տեսությունը» (Military transition theory): Այն տեղի է ունենում փուլային տարբերակով՝

1. Առաջին փուլը՝ ռազմական համակարգից քաղաքացիական կյանքի անցմանը մոտենալն է, որը ներկայացվում է անձնական, մշակութային և այլ գործոններ, որոնք հիմք են կազմում անցման ճանապարհի ձևավորման:

2. Երկրորդ փուլը՝ անցման կառավարումը, վերաբերում է անհատական, համայնքային, կազմակերպական և անցման գործոններին, որոնք ազդում են զինծառայողից քաղաքացի դառնալու անհատական գործընթացի վրա:

3. Վերջին փուլը՝ անցման գնահատումը, նկարագրում է անցման հետ կապված արդյունքները: Հիմնական արդյունքները ներառում են աշխատանքը, ընտանիքը, առողջությունը, ընդհանուր բարեկեցությունը և համայնքը<sup>1</sup>:

Զինվորականության շրջանում ինքնասպանությունների աճը նկատելի է հատկապես հետպատերազմյան շրջանում՝ 2021–2022 թվականներին: Հարկ է նշել, որ ինքնասպանություն գործած անձանց մեծամասնությունը ռազմական գործողությունների ընթացքում ձեռք բերված հաջողությունների համար պարգևատրված անձինք են: 44-օրյա պատերազմից հետո ինքնասպանություն գործած աղյուսակային զինվորականներն են՝

1. Էլվին Ջաֆարով<sup>2</sup>,

<sup>1</sup> Castro C. A., Kintzle S., Suicides in the Military: The Post-Modern Combat Veteran and the Hemingway Effect, Current Psychiatry Reports, vol. 16(8), N 460, 2014, p. 4.

<sup>2</sup> 1987 թվականին Սաբիրաբադի շրջանի Գալաղայ գյուղում ծնված Էլվին Ջաֆարովը 2020 թ. 44-օրյա պատերազմի 3-րդ կարգի հաշմանդամ էր: Ինքնասպան է եղել սոցիալական ծանր պայմանների և գործադիր իշխանության անտարբերության պատճառով: Տես՝ [https://foto.info.az/gundem/11067-vtn-muharibsi-qazisi-elvin-cfrov-intihar-etdi.html\(09.04.2025\)](https://foto.info.az/gundem/11067-vtn-muharibsi-qazisi-elvin-cfrov-intihar-etdi.html(09.04.2025)): Ջաֆարովը հասարակության շրջանում հայտնի էր «Մաուզի» մականունով, որը նա ստացել էր ռազմական գործողությունների ընթացքում հանձնարարություն կատարելիս (իբրև թե Բերձորի (Լաչին) շրջանի անտառների ծառերից հավաքել է հայերի կողմից տեղադրված մեծ թվով տեսախցիկներ):

2. Նիզամադդին Իբրահիմով՝ պարզևատրված «Խոջավենդի (հայկական Մարտունի ազատագրման համար» մեդալով)<sup>2</sup>,
3. Էլվին Ալըն<sup>3</sup>,
4. Մաշալլահ Մանաֆով<sup>4</sup>,
5. Ադիլ Բայրամով<sup>5</sup> պարզևատրված «Սուլտանի ազատագրման համար» մեդալով<sup>6</sup>, Գումրահ Սաֆարգուլին<sup>7</sup>,

Stu` Prokurorluq qazinin intiharı ilə bağlı araşdırmalara başladı, <https://modern.az/hadise/358492/prokurorluq-qazinin-intihari-ile-bali-arasdirmalara-basladi/> (09.04.2025):

<sup>1</sup> 44-օրյա պատերազմի մասնակից 33-ամյա Նիզամադդին Իբրահիմովը Բիլասուլարի շրջանի Սամադաբադ գյուղի բնակիչ էր: Ինքնահրկիզվել է իր տան դիմաց: Stu` Daha bir Qazi intihar etdi, <https://foto.info.az/gundem/15587-daha-bir-qazi-intihar-etdi.html> (09.04.2025):

<sup>2</sup> Buta.media, Özüni yandıran qazi vefat etdi, <https://buta.media/az/guc-strukturlari/20439/zunu-yandiran-qazi-vefat-etdi-foto/> (09.04.2025).

<sup>3</sup> 1992 թվականին ծնված Ադստաֆա քաղաքի բնակիչ, 44-օրյա պատերազմի մասնակից Ալընը ինքնասպանություն է գործել ինքնահրկիզման միջոցով՝ իր վրա նավթ լցնելով. այրվել է մարմնի 70%-ը: Stu` <https://a.bizim.media/az/cemiyet/198596/veten-muharibesinin-istirakcisi-bakida-xestexanada-oldu-sbbfoto/> (09.04.2025): Ադստաֆայից նրան տեղափոխել են Բաքվի հիվանդանոց, որտեղ էլ մահացել է: Stu` Bir neçə gün əvvəl Ağstafada özüni yandıraraq intihar edən qazi vəfat edib, <https://foto.info.az/gundem/19299-bir-nec-gun-vvl-agstafada-ozunu-yandiraraq-intihar-edn-qazi-vfat-edib.html> (09.04.2025):

<sup>4</sup> Սաբիրաբադի շրջանի Ջավադ գյուղի բնակիչ, 1986 թվականին ծնված Մաշալլահ Մանաֆովը ինքնասպան է եղել՝ ծառից կախվելով: Ըստ աղբյուրների՝ Նախկին զինվորականին ինքնասպանություն է գործել Սաբիրաբադի շրջանի գործադիր իշխանության վարչական շենքից դուրս գալուց հետո: Stu` Daha bir Vətən müharibəsi qazisi özüni asdı, <https://gundem.az/az/cemiyet/22343/daha-bir-veten-muharibesi-qazisi-zunu-asdi/> (09.04.2025):

<sup>5</sup> Ծագումով Սալյանի շրջանի Բուրգարազաշլը գյուղի բնակիչ, 2002 թվականին ծնված Ադիլ Բայրամովն աչքի էր ընկել Արցախի Հանրապետության դեմ աղբյուրներից իր կողմի սանձազերծած պատերազմում: Նախկին զինվորականին ինքնասպան է եղել՝ կախվելով Սումգայիթում վարձակալած տանը: Stu` Daha bir Vətən müharibəsi iştirakçısı intihar etdi, <https://unikal.az/news/334843/daha-bir-veten-muharibesi-qazisi-intihar-etdi> (09.04.2025):

<sup>6</sup> Axar.az, 2 gün öncə ad günü olan qazimiz intihar etdi, <https://axar.az/news/toplum/650116.html> (09.04.2025).

<sup>7</sup> Գուևարի շրջանի Յասաբուբա գյուղի բնակիչ, 2002 թվականին ծնված Գումրահ Սաֆարգուլինը 44-օրյա պատերազմի մասնակից էր: Ինքնասպան է եղել Խաչմազի անտառապատ տարածքներից մեկում կախվելով: Stu` Vətən müharibəsi qazisi intihar edib, <https://www.global.az/veten-muharibesi-qazisi-intihar-edib/javascript%28%29> (09.04.2025):

6. Ալիսահիբ Մամմադով<sup>1</sup>, Իսմաթ Բաբաքիշին<sup>2</sup> պարգևատրված «Արիության համար» մեդալով, ինչպես նաև՝ «Շուշիի», «Ֆիզուլիի», «Խոջավենդի» և «Ջաբրայիլի» ազատագրման համար մեդալներով<sup>3</sup>,

7. Բահման Աբբասլը<sup>4</sup> պարգևատրված «Կուրաթլուի ազատագրման համար» մեդալով<sup>5</sup>,

8. Ֆեյրուզ Գեհրեմանով<sup>6</sup>,

9. Էմին Ջալիլով<sup>7</sup> պարգևատրված «Կուրաթլուի» և «Ջանգելանի» ազատագրման համար մեդալներով,

10. Ֆիրուդին Ֆիրուդինլի<sup>8</sup> պարգևատրված «Խոջավենդի ազատագրման համար» և «Ֆիզուլիի ազատագրման համար» մեդալներով<sup>9</sup>,

11. Ֆարիդ Գուլին<sup>10</sup>,

<sup>1</sup> Ադրբեջանական որոշ լրատվամիջոցներ Մամմադովի ինքնասպանությունը ներկայացնում են ընտանեկան-անձնական խնդիրների հիմնավորմամբ: 44-օրյա պատերազմի մասնակիցն ինքնասպան է եղել Բիլասուլարի շրջանի իր բնակավայրում: Տես՝ Vətən müharibəsi qazisi intihar etdi, <https://azvision.az/news/294819/news.html> (09.04.2025):

<sup>2</sup> Հատուկ նշանակության ուժերի կազմում կռված Իսմաթ Բաբաքիշինն ինքնասպան է եղել Գադաբայի շրջանի Չանազը գյուղում:

<sup>3</sup> Turkustan.az, Vətən müharibəsi qazisi intihar etdi, <https://www.turkustan.az/news.php?id=15768> (09.04.2025).

<sup>4</sup> Բահման Աբբասլըն ծնվել է 1998 թվականին Ջալիլաբադի շրջանում: Նախկին զինվորականն ինքնասպան է եղել կախվելով:

<sup>5</sup> Fedai.az, Daha bir qazimiz intihar etdi, <https://fedai.az/?p=41999> (09.04.2025).

<sup>6</sup> Հաջորդ ինքնասպանության դեպքն արձանագրվել է Ադրբեջանի Գուսարի շրջանի Անիզ գյուղում: Նախկին զինվորական Ֆեյրուզ Գեհրեմանովը կախվել էր ծառից: Մտերիմների խոսքերով՝ վերջինս վիրավորում էր ստացել 44-օրյա պատերազմի ընթացքում և բուժում էր ստանում: Տես՝ 23 yaşlı qazinin intihar etməsinin səbəbi, [https://modern.az/aktual/345180/qazinin-intihar-sebebinin-teferruati/site\\_url/lang/news/cat/javascript/](https://modern.az/aktual/345180/qazinin-intihar-sebebinin-teferruati/site_url/lang/news/cat/javascript/) (10.04.2025):

<sup>7</sup> 1988 թվականին ծնված Էմին Ջալիլովը 44-օրյա պատերազմի կամավոր մասնակիցներից էր: Երկու երեխաների հորը հարազատները կախված են գտել իրենց բնակարանում: Տես՝ Vətən müharibəsi iştirakçısı intihar etdi, <https://www.yeniavaz.com/az/news/172104/veten-muharibesi-istirakcisi-intihar-etdi> (09.04.2025):

<sup>8</sup> Կախվելով ինքնասպանություն գործած 44-օրյա պատերազմի մասնակից Ֆիրուդին Ֆիրուդինլին ռազմական գործողությունների ժամանակ աչքի ընկած զինվորականներից էր:

<sup>9</sup> Modern.az, Qazi intihar etdi, <https://modern.az/hadise/370430/qazi-intihar-etdi-foto/> (09.04.2025).

<sup>10</sup> Յարդմլիի շրջանի Ուրաքարան գյուղի բնակիչ Ֆարիդ Գուլինը կախվել էր անտառում: Վերջինս եղել էր կրոնական և կրթությունը ստացել էր Իրաքի Նաջաֆ քաղաքում: Հարկ է նշել, որ Գուլինն ինքնասպանություն գործելու ժամանակ կրել

12. Էլխան Մամմադով<sup>1</sup> պարզևատրված «Քաջարի մարտիկ», «Ֆիզուլիի ազատագրման համար» և «Զաբրայիլի ազատագրման համար» մեդալներով<sup>2</sup>,

13. Ռաբիլ Բաբան<sup>3</sup> պարզևատրված «Քաջարի մարտիկ», «Հայրենական պատերազմի մասնակից» և «Աղդամի ազատագրման համար» մեդալներով<sup>4</sup>,

14. Վուսալ Մուսան<sup>5</sup> պարզևատրված «Քաջարի մարտիկ» մեդալով<sup>6</sup>,

15. Ալիմ Մամմադով<sup>7</sup>,

16. Ուլլի Իսգանդարով<sup>8</sup>,

---

Էր զինվորական հագուստ: Stu` Bu gün daha bir qazi intihar etdi: Nə baş verir?, <https://diqqetinfo.wixsite.com/diqqet/post/bu-gün-daha-bir-qazi-intihar-etdi-nə-baş-verir-foto-vi-deo> (09.04.2025):

<sup>1</sup> Արցախի դեմ ադրբեջանական կողմի սանձագերծած պատերազմի հերթական մասնակից Էլխան Մամմադովը կախվել էր Բեյլազանի շրջանի Շարգ գյուղի՝ իր տան բակում գտնվող անասնագոմում:

<sup>2</sup> Fedai.az, Daha bir qazimiz intihar edib, <https://fedai.az/?p=61876> (09.04.2025).

<sup>3</sup> Ադրբեջանի Աղսուլի շրջանի Ուզուլջ գյուղում բնակվող, 1992 թվականին ծնված Ռաբիլ Բաբանն ինքնասպան է եղել՝ իր տան բակում ծառից կախվելով: Ըստ ադրբեջանական լուրերի՝ Ռաբիլ Բաբանի սոցիալական վիճակը բավականին ծանր է եղել: Նա բազմիցս է դիմել համապատասխան կառույցների՝ աշխատանքի տեղավորման համար, սակայն վերջինիս խնդրին լուծում չի տրվել: Վերջին անգամ Բաբանը նույն հարցով դիմել է Աղսուլի շրջանի գործադիր իշխանությանը, սակայն տուն վերադառնալուն պես ինքնասպան է եղել:

<sup>4</sup> Avrasiya.net, Qazi Ağsu İcra Hakimiyyətində qəbuldan çıxıb intihar etdi, <https://avrasiya.net/sosial/76165-qazi-asu-cra-hakimiyyetind-qbuldan-cxb-nthar-etd.html> (09.04.2025).

<sup>5</sup> Ադրբեջանցի հերթական զինվորականն, ով ինքնասպան է եղել Չինված ուժերի գլխավոր կլինիկական հոսպիտալում, Վուսալ Մուսանն է: Ըստ վերջինիս եղբոր՝ Ռամին Մուսանի՝ եղբայրն ինքնասպանությունը գործել էր խալաթի գոտու միջոցով հոսպիտալի լոգարանում:

<sup>6</sup> News24.az, İntihar edən qazi Vüsal Musayev özünü hamam xalatinın kəməri ilə boğub-qardaşı danışdı, <https://news24.az/54743-gece-intihar-eden-shehidimiz-ozunu-hamam-xeleti-ile.html> (09.04.2025).

<sup>7</sup> Կապիտան Ալիմ Մամմադովը ծնվել էր 1989 թվականին: Ներքին գործերի հատուկ նշանակության ջոկատներից մեկի հրամանատարն էր: Վերջինս ինքնասպան է եղել ատրճանակի միջոցով: Stu` Xüsusi təyinatlı zabit hərbi hissədə intihar etdi, <https://shownews.az/news/criminal/2171-xususi-teyinatli-zabit-herbi-hissede> (09.04.2025):

<sup>8</sup> 1997 թվականին ծնված Իսգանդարովն ինքնասպանություն էր գործել Աղդաշի շրջանում: Նախքան պատերազմը՝ նա աշխատել էր Բաքվի կազմակերպություններից մեկում՝ որպես անվտանգության աշխատակից, սակայն պատերազմից հետո նրան աշխատանքի չեն ընդունել: Նախկին զինվորականի հայրը հարցազրույցի ժամանակ նշել էր, որ իր որդին, մեկ տարուց ավել է, ինչ

17. Ռուֆաթ Նաբիզադան<sup>1</sup> պատգևատրված «Ֆիզուլիի ազատագրման համար», «Ջաբրայիլի ազատագրման համար», «Շուշիի ազատագրման համար» և «Ջինվորական ծառայության մեջ տարբերվելու համար» մեդալներով<sup>2</sup>,

18. Էլչին Հուսեյնզադա<sup>3</sup>,

19. Նամին Մամմադով<sup>4</sup> հարկ է նշել, որ Մամմադովը ևս աչքի էր ընկել մարտերում, պարգևատրվել էր «Սուգուլուջանի ազատագրման համար» մեդալով<sup>5</sup>:

Ադրբեջանի Հանրապետությունում 44-օրյա պատերազմի ավարտից հետո ռազմական գործողությունների մասնակիցների շրջանում տեղի ունեցող ինքնասպանությունները լայն արձագանք են գտել ոչ միայն հասարակության շրջանում, այլև այդ մասին բարձրաձայնում են պաշտոնատար անձինք: Օրինակ՝ Ազգային ժողովի պատգամավոր Վահիդ Ահմադովը, «վետերանների» խնդիրներով պայմանավորված, դիմել է Աշխատանքի և բնակչության սոցիալական պաշտպանության նախարարի տեղակալ Անար Քարիմովին՝ հարցադրում կատարելով,

---

չէր կարողանում աշխատանք գտնել: «Ինչ կարող եմ ասել, շատ ծանր է: Տղայիս մտահոգությունը գործազրկությունն էր: Չկար այնպիսի մի տեղ, որ նա չդիմեր: Մեր մտքով երբեք չէր անցնի, որ նման քայլի կդիմեր»: Իսկ Իսգանդարովի ընկերը՝ Ռոյալ Ալիևը, հավելել էր. «Երկար կռիվ անցած, Ֆիզուլիի, Կուբաթլուի, Ջաբրայիլի և Չանգելանի մարտերում հերոսություն ցուցաբերած մարդուն մեդալի չեն արժանացրել»: Ըստ նրա՝ ընկերոջ խնդիրները գործազրկությունն ու մեդալ չստանալն էր: Տես՝ <https://bizim.media/az/cemiyet/47096/> (10.04.2025):

<sup>1</sup> Լեյտենանտ Ռուֆաթ Նաբիզադան ծառայել էր Ներքին գործերի նախարարության Ներքին գործերի հատուկ նշանակության ստորաբաժանման կազմում: Պատերազմից առաջ Նաբիզադան համալրել էր YAŞMA-ի կազմը:

<sup>2</sup> Press.az, Xüsusi təyinatlı zabitimiz intihar edib, <https://press.az/az/news/87903> (10.04.2025).

<sup>3</sup> Խազարի շրջանի բնակիչ Էլչին Հուսեյնզադան 44-օրյա պատերազմի հերթական մասնակիցներից էր: Հուսեյնզադայի մահվան մասին հայտնել էր «Երիտասարդ վետերանների հասարակական միության» նախագահ Հաջի Վալիևը: Ըստ նրա՝ ինքնասպանություն գործած զինվորականի գրպանում հայտնաբերվել էր նամակ, որը հանձնվել էր դատախազություն: Տես՝ Daha bir qazi özünə qəsd etdi - Cibindən məktub tapılıb, <https://becan.az/index.php?newsid=1691> (10.04.2025):

<sup>4</sup> Երթասպա Նամին Մամմադովն ինքնասպանություն գործած ադրբեջանցի հերթական զինվորականն է: Վերջինս ինքնասպան էր եղել իր տանը՝ արձակուրդում գտնվելու ժամանակ:

<sup>5</sup> Modern.az, Azərbaycan Ordusunun giziri intihar edib, <https://modern.az/azerbaycan-ordusunun-giziriintihar-edib-/311934> (10.04.2025).

թե ինչն է պատճառը, որ նախկին զինվորականներից մեկն ինքնահրկիզվում է, մյուսը նախարարության ապակիներն է կոտրում և այլն, ինչո՞ւ պատերազմի ավարտից հետո 11-12 հազար «վետերան»-ին վերաբերող խնդիրները դեռևս չլուծված են մնում: Խնդրին անդրադարձել է նաև Ֆինանսների նախարար Սամիր Շարիֆովը՝ նշելով, որ տեղի ունեցածը ֆինանսական խնդիրների հետ կապ չունի<sup>1</sup>, մինչդեռ կատարված ինքնասպանություններն այլ բան են փաստում:

Հետպատերազմյան շրջանում իրականացված ինքնասպանությունների այս ալիքը ցույց է տալիս, որ պատերազմի հոգեբանական հետևանքները խորքային անդրադարձ են ունենում զինծառայողների վրա: Թեև ադրբեջանական իշխանություններն ունեն բավարար ռեսուրսներ և հնարավորություն՝ պատերազմի հետևանքներից տուժած զինծառայողներին տրամադրելու անհրաժեշտ հոգեբանական և սոցիալական աջակցություն, նրանք հետևողականորեն մերժում են դա անել: Իշխանությունները նախընտրում են թաքնվել անհատական խնդիրների մասին պատմող բացատրությունների հետևում՝ խուսափելով համակարգային լուծումներ մշակելուց: Այս անտարբերությունը ոչ միայն լուրջ բարոյական խնդիր է, այլ նաև բացահայտում է պետության իրական վերաբերմունքը իր իսկ զինվորականների հանդեպ:

### **Զինվորների օրգանների վաճառքն ադրբեջանական բանակում (44-օրյա պատերազմից առաջ և հետո)**

Ադրբեջանական հասարակության շրջանում քննարկվող խնդիրներից է Ադրբեջանի զինված ուժեր ներթափանցած «օրգանների բիզնեսի»՝ զինվորների օրգանների վաճառքի խնդիրը: Դեռևս 44-օրյա պատերազմից առաջ ադրբեջանական բանակում ծառայողների ծնողներն ու ընդդիմադիր ակտիվիստները բազմիցս բարձրաձայնել են զինվորների ներքին օրգանների վաճառքի մասին: Սպանված կամ մահացած զինծառայողների ծնողներն ու ընդդիմադիրները բազմիցս բարձրաձայնել են արատավոր այս երևույթի մասին, որն ադրբեջանական իշխանությունները խնամքով փորձում են թաքցնել:

<sup>1</sup> Unikal.az, “Qazilərin problemlərini həll etmək belə çətindir?” - Deputatdan nazir müavininə etiraz, <https://unikal.az/news/337123/qazilerin-problemlerini-hell-etmek-bele-cetindir-deputatdan-nazir-muavinine-etiraz> (10.04.2025).

Դեռևս 2012 թ. ադրբեջանական լրատվամիջոցները հաղորդել են 97 զինվորականների մահվան մասին, որոնցից 22-ն ինքնասպանություն էին գործել, 13-ը սպանվել էին իրենց ծառայակիցների կողմից, 17-ը մահացել էին «ղժբախտ պատահար»-ից, 14-ը՝ տարբեր հիվանդություններից<sup>1</sup> և այլն: Ընդդեմ այդ ամենի՝ Բաքվում բողոքի ցույցեր էին տեղի ունեցել: Մահացության կասկածելի դեպքերի մասին՝ «փոխպատվաստման» բիզնեսի հանրային կասկածի շրջանակներում, հանդես են եկել ադրբեջանցի մի շարք փորձագետներ: Օրինակ՝ Սուրխան Լատիֆովը, ով փորձել պարզել այս գործընթացի ակունքները, գրում է՝ «ադրբեջանական բանակն օրգանների անօրինական վաճառքի պոտենցիալ բազա է, եթե հաշվի առնենք, որ այնտեղ ծառայում են բժշկական տեղեկանք ունեցող երիտասարդներ, ովքեր պատրաստի դոնորներ են հանցավոր խմբավորումների համար»<sup>2</sup>:

Այսպես՝ ադրբեջանական բանակում զինվորականների օրգանների վաճառքի մասին է փաստում նաև «առեղծվածային կերպով» մահացած Փարվիզ Իսգանդարովի մայրը՝ Քիֆայաթ Ասգարովան: Վերջինս պնդում է, որ սպանված զինծառայողների օրգանները հանձնվում են Թուրքիային և Իրանին: Փարվիզ Իսգանդարովի հայրը՝ Ջահան Իսգանդարովն, իր հերթին հայտնում է, որ ադրբեջանական բանակի զորամասերում օրգանների վաճառքը լայն տարածում ունի: Սպանվածի հոր խոսքերով՝ որդին կապավոր է եղել և սպանվել է, քանի որ գիտեր օրգանների հեռացման բազմաթիվ դեպքերի մասին: Իսկ սպանված զինծառայողի մայրը նշում է<sup>3</sup>, որ իրեն անհանգստացնում է հրադարարի պայմաններում որդու մահից հետո վերջինիս օրգանների հանված լինելու փաստը: Բնականաբար, Փարվիզ Իսգանդարովն ադրբեջանական բանակում միակ զինծառայողը չէր, ով զոհ էր դարձել ալիկյան ընտանիքի «բիզնեսին»: 19-ամյա Օրխան Ալընն, ով ծառայում էր Նաֆթալանի թիվ 157 զորամասում, ծառայության ընթացքում

<sup>1</sup> Panorama.am, Акция протеста матерей погибших в рядах ВС Азербайджана солдат. Полиция разогнала митингующих, см. <https://www.panorama.am/ru/news/2013/01/12/baku-meeting-army/608371> (10.04.2025).

<sup>2</sup> Panorama.am, Эксперт: Выходцы из необеспеченных семей – потенциальные жертвы торговли органами в азербайджанской армии, см. <https://www.panorama.am/ru/news/2013/11/15/azerbaijan-army/404408> (10.04.2025).

<sup>3</sup> Meydan.tv, Vəfat edən əsgərlərin orqanları niyə çıxarılır? <https://www.meydan.tv/az/article/vefat-eden-esgerlerin-orqanlari-niye-cixarilir/> (10.04.2025).

մահացած հերթական զինվորականն էր: Օրխան Ալընի հայրը նշում է, որ իր որդին առողջական ոչ մի խնդիր չի ունեցել: Նրան սպանողների նպատակը որդու օրգանների՝ 1.5–2 ժամվա ընթացքում զորամասից դուրս հանելն ու վաճառելն էր<sup>1</sup>: 2013 թվականին մամուլով տարածվեց Ջեյհուն Գուբադովի մահվան լուրը: Չնայած նրան, որ պաշտոնական վարկածով Գուբադովի մահը ներկայացվեց իբրև սրտի անբավարարության հետևանք, այնուամենայնիվ սոցիալական ցանցերում տարածվեցին սպանված զինծառայողի մարմնի վրա բռնության հետքերով լուսանկարներ, որոնք կասկածների<sup>2</sup> տեղիք տվեցին: 19–ամյա սպանված զինծառայողի մայրն էլ իր հերթին պնդում էր, որ որդուն սպանել են դիտավորյալ՝ ծեծի ենթարկելով<sup>3</sup>: Ասվածից պարզ է դառնում, որ Ադրբեջանում երկար տարիներ ծաղկող ներքին օրգանների վաճառքն իր դոնորներին է գտել նաև զինվորականության շրջանում: Տարիներ շարունակ ալիկյան ռեժիմի այս հրեշավոր քաղաքականությանը զոհ են դառնում ադրբեջանական բանակում ծառայության անցած զինվորականները, որոնք, ինչպես փաստերն են վկայում, հիմնականում հանդիսանում են աղքատ ընտանիքի զավակներ: Նման դեպքերի թիվն այսքանով չի սահմանափակվում: Նմանօրինակ հանցագործությունների վերաբերյալ տեղեկությունը հիմնականում սպրդում է հասարակական բողոքի և դրանք թաքցնելու անհնարինության պարագայում, իսկ բազմաթիվ դեպքեր հանրությանն ուղղակի անհայտ են մնում:

Օրգանների առուծախը շարունակվել է նաև պատերազմի օրերին և դրանից հետո: Ընդ որում՝ Ադրբեջանի գործող իշխանությանը սեփական զինվորների օրգանները վաճառելու և դրանից շահույթ ստանալու նպատակից հետ չեն պահել նույնիսկ ռազմական գործողությունները: Այս խնդիրը մշտապես գտնվել է ընդդիմադիր հայացքներ ունեցող ադրբեջանցիների ուշադրության կենտրոնում: Մասնավորապես նրանց, ովքեր այսօր ստիպված բնակվում են արտերկրում՝ փորձելով բռնապետական ռեժիմից ապահովագրել իրենց ֆիզիկական

<sup>1</sup> Meydan.tv, Թսգըր Օրխան Ալիևին օրգաննր ցիարիլիբ, <https://www.youtube.com/watch?v=7BAWiwsxHMk> (10.04.2025).

<sup>2</sup> Modern.az, Թսգըր Ըեյհուն Ըubadovun Օlümü ilə baėlı yeni aşıqlama, <https://modern.az/news/36671/> (10.04.2025).

<sup>3</sup> BBC.com, Թսգըրն Օlümü barədə cinayət işi aşıqlıb, [https://www.bbc.com/azeri/azerbaijan/2013/01/130110\\_soldier\\_death\\_qubadov](https://www.bbc.com/azeri/azerbaijan/2013/01/130110_soldier_death_qubadov) (10.04.2025).

անվտանգությունը: Հենց արտասահմանում բնակվող ադրբեջանցիների կողմից էլ սոցիալական ցանցերում տարածվում են լուսանկարներ և տեսանյութեր, որոնցում երևում են սպանված ադրբեջանցի զինվորների ծնողներին հանձնված դատարկ դագաղներ: Ընդդիմադիր ակտիվիստ Սուլեյման Սուլեյմանլին, ով մշտապես պայքար է մղում ալիևյան բռնապետական ռեժիմի դեմ, X-ի իր էջում գրում է, որ շատ դեպքերում ծնողներին հանձնած դագաղները դատարկ են եղել, քանի որ «Ալիևը վաճառել է զինվորների ներքին օրգանները»: Նա կիսվել է մեկ այլ տեսանյութով ևս, որտեղ Միլի մեջլիսի առջև բողոքի ակցիա են իրականացնում զոհված զինվորների մայրերը, որոնց որդիները սպանվել են ոչ թե ռազմական գործողությունների ժամանակ, այլ՝ խաղաղ պայմաններում: «Այս զինվորներին սպանել են ոչ թե հայերը, այլ՝ մեր բանակում օրգանների բիզնեսով զբաղվողները: Ալիևյան ռեժիմն սպանում է մեր զինվորներին, իսկ հետո ասում, թե դա արել է Հայաստանը»<sup>2</sup>,– նշում են բողոքի ակցիա իրականացնողները:

Ասվածը հաստատվում է համացանցում տարածված տարաբնույթ տեսանյութերով, որոնցում, սպանված զինծառայողների մարմինների փոխարեն, դագաղներում տեսանելի են տարաբնույթ իրեր: Նման դեպք է տեղի ունեցել, օրինակ՝ Ադրբեջանի Աղջաբադիի շրջանում, երբ դագաղի մեջ զինվորի մարմնի փոխարեն եղել է ավազով լցված տոպրակ<sup>3</sup>: Կարելի է արձանագրել, որ ռազմական գործողությունները ոչ թե զսպում են ալիևյան ռեժիմի այս սարսափելի գործունեությունը, այլ՝ ընդհակառակը. վիրավորված–մահացած զինվորները հանդիսանում են պոտենցիալ դոնորներ և առք ու վաճառքի նոր օբյեկտներ: Այսպես՝ ադրբեջանցի զինվորականներից մեկի մարմինը, ով սպանվել էր առաջնագծում, տեղափոխել էին բռնազավթված Վարանդայի (Ֆիզուլի) հոսպիտալ, որտեղ հեռացրել էին նրա ներքին օրգանները, իսկ մարմինը՝ լցրել բամբակով և կարել: Այդ ամենից հետո զինվորի դագաղը հասցրել էին Ղազախի շրջանի Քեմարի գյուղ և գիշերը, հաբազատներից գաղտնի, թաղել էին: Անգամ վերջինիս մորը թույլ չէին

<sup>1</sup> Suleymanli S., <https://x.com/BloggerSuleyman/status/1705896477774488007> (10.04.2025).

<sup>2</sup> Suleymanli S., <https://x.com/BloggerSuleyman/status/1792591988232958237> (10.04.2025).

<sup>3</sup> Suleymanli S., <https://x.com/BloggerSuleyman/status/1704756166415315247> (10.04.2025).

տվել որդուն հրաժեշտ տալ, ավելին՝ արգելել էին բարձրաձայնել<sup>1</sup> դեպքի մասին:

Ադրբեջանցի մեկ այլ ընդդիմադիր ակտիվիստ Մանաֆ Զալիլզադեն, ով 2018 թվականից պայքար է մղում ալիևյան ռեժիմի դեմ, բարձրաձայնում է բանակում տեղի ունեցող սարսափելի գործողությունների մասին: Մ. Զալիլզադեն իր էջում հրապարակել էր մի տեսանյութ, որում սպանված զինծառայողի հայրը՝ Արիֆ Իսմայլովը, տեսաուղերձով<sup>2</sup> ներկայացնում է տեղի ունեցածը: Նրա խոսքով՝ որդին՝ սպանված Ազիլ Իսմայլովը, բանակ էր զորակոչվել 2021 թ. և ծառայում էր Նախիջևանի N 217 զորամասում: Մեկ տարի երկու ամիս ծառայելուց հետո նա սկսել էր ծնողներից գումար խնդրել, որպեսզի իրեն արձակուրդ տրամադրեն: Որոշ ժամանակ անց զորամասից զանգահարել են ընտանիքին և հայտնել, որ իրենց որդին ինքնասպան է եղել: Արիֆ Իսմայլովը համոզված է, որ որդուն դիտավորյալ են սպանել, քանի որ վերջինիս ներքին օրգանները տեղում չեն եղել: Այս ամենից գատ՝ զինծառայողի հայրը պարզել է, որ որդուն սպանել են բութ կացնով կամ մետաղական այլ առարկայով: Տուժածի հայրը ընդգծել է, որ զինդատախազ Խանլար Վալիևը հովանավորում է հանցագործներին, և որ սա ադրբեջանական բանակում առաջին դեպքը չէ:

Զինվորներին սպանելու և վերջիններիս ներքին օրգանների վաճառքով զբաղվելու փաստերն այսքանով չեն ավարտվում: Բոլորովին վերջերս Մ. Զալիլզադեն կրկին անդրադարձել էր տվյալ թեմային՝ նշելով, որ երկար տարիներ զինվորների օրգանները հանվել և վաճառվել են Իսրայելին: Վերջինս ուշադրություն է հրավիրում այն հանգամանքի վրա, որ ալիևյան ռեժիմի նման քաղաքականությանը զոհ են դառնում միայն աղքատ ընտանիքի զավակները:

Ըստ Մ. Զալիլզադեի<sup>3</sup> Բերձորի շրջանում (Լաչին) ադրբեջանցի 4 զինվորականների մահը ևս պատահականություն չէր: Թեպետ տեղի ունեցածն ադրբեջանական լրատվամիջոցները լուսաբանեցին որպես թունավորում, այնուամենայնիվ՝ ադրբեջանցի ընդդիմադիրն այդ

<sup>1</sup> Suleymanli S., <https://x.com/BloggerSuleyman/status/1701223810194669699> (10.04.2025).

<sup>2</sup> Jalilzade M., <https://x.com/JalilzadeManaf/status/1580593781719830528> (10.04.2025).

<sup>3</sup> Jalilzade M., <https://x.com/JalilzadeManaf/status/1819151897103929791> (10.04.2025).

կարծիքին չէ: Մ. Զալիլզադեն համոզված է, որ այս զինվորականների օրգանները նույնպես վաճառել են:

Մեր կողմից փաստագրված և փաստարկված նյութերից պարզ է դառնում, որ Ադրբեջանում զինվորների օրգանների վաճառքն արմատացած երևույթ է. ալիկյան ռեժիմի կողմից այն իրականացվում է արդեն տևական ժամանակ: Ադրբեջանական հասարակությունը անզոր է այս հարցում և ստիպված է հանդուրժել այնպիսի երևույթ, ինչպիսին ալիկյան ընտանիքի կողմից նույնիսկ 44-օրյա պատերազմից հետո սեփական զինվորների նկատմամբ իրականացվող թրաֆիքինգը: Ընդգծենք, որ վարվող քաղաքականությունը շարունակվում է ավելի մեծ թափով:

### **«Զինվորի բաժնի» վաճառքն ադրբեջանական խանութներում**

Ադրբեջանում հասարակական բուռն քննարկման մի առարկա է ևս մի երևույթ. վաճառքի է հանվում զինվորի համար նախատեսված սնունդը՝ այսպես կոչված զինվորի բաժինը (ադրբ.՝ əsgər payı): Ակնհայտ է, որ այս գործընթացը տեղի է ունենում բանակի հետ կապ ունեցող անհատների անմիջական մասնակցությամբ, սակայն շուկա է դուրս գալիս քաղաքացիական անձանց կողմից: Ադրբեջանում «Զինվորի բաժին» մակագրությամբ սնունդ վաճառվում է ինչպես խանութներում, այնպես էլ այլ հաստատություններում: Ընդ որում՝ վաճառքը տեղի է ունենում տարբեր ճանապարհներով՝ գաղտնի կամ առցանց՝ սոցիալական ցանցերի միջոցով: Վերջերս Ֆարիադ Բաբան անունով անձը «Ֆեյսբուք»-ում տեղադրել էր հետևյալ հայտարարությունը<sup>1</sup>. «Վաճառվում է 150 հատ ջեմ՝ արժեքը 0,50 մանաթ. վաճառվում է ամբողջը»: Ադրբեջանական բանակի համար նախատեսված սննդամթերքն իր սպառողն ունի նաև մայրաքաղաք Բաքվում: Վախենալով հնարավոր քրեական պատասխանատվությունից՝ վաճառողները հաճախ պոկում են մթերքի տուփերին առկա պիտակները, փչացնում կամ անընթեռնելի են դարձնում դրանք: Բաց վաճառքում նման սնունդ էժան գներով կարելի է գտնել Բաքվի փոքր թաղամասերի խանութներում: Հիմնական սպառողները խանութների մշտական հաճախորդներն ու

<sup>1</sup> Areqator.az, Əsgər payı aşkar satışa qoyulub - „Facebook”da biabırçılıq, <https://areqator.az/az/cemiyyet/3904986> (10.04.2025).

խանութպանների ծանոթներն են: Ոչ վաղ անցյալում Ադրբեջանի խանութներում «Զինվորի բաժին» սննդի վաճառքի մասին բարձրաձայնել էր Բաքվի բնակիչներից մեկը, ով ադրբեջանական ԶԼՄ-ներին էր ներկայացրել խանութից գնված նմանատիպ ապրանք: Վաճառվող սնունդը խնձորի ջեմ էր՝ արտադրված «Azersun Holding»-ի<sup>1</sup> կողմից, պիտակավորված՝ «Զինվորի բաժին»: Ադրբեջանական բանակի համար նախատեսված սնունդը վաճառվում է ոչ միայն մայրաքաղաքում, այլև՝ խոշոր քաղաքներում՝ Սումգայիթում և Գանձակում (Գյանջա): Կատարվածի վերաբերյալ սոցիալական գրեթե բոլոր կայքերում իրենց բողոքն են արտահայտում ընդդիմադիրներն ու հասարակ քաղաքացիները: X-ի իր էջում ադրբեջանցի Հաբիբ Մունթազիրը տեղադրել է «Զինվորի բաժին» մակագրությամբ մթերքի լուսանկար՝ հետևյալ գրառմամբ. «Բարդայի շրջանի Գազըգուրդալը գյուղում վաճառվում է «Զինվորի բաժին» պահածոն, որը, ի դեպ, վաճառքի ենթակա չէ»<sup>2</sup>:

Զինվորի համար նախատեսված սնունդ կարելի է հանդիպել նաև Ադրբեջանի դպրոցներում: Դեռևս 2018 թ. «HamamTimes»-ի հրապարակած լուսանկարում պարզ երևում է «Զինվորի բաժին» և «Վաճառքի ենթակա չէ» մակագրությամբ կարագ: Վաճառքը տեղի էր ունեցել Գանձակի (Գյանջա) թիվ 26 դպրոցում:

Պարզ է, որ Ադրբեջանի Հանրապետությունում տեղի ունեցող անօրինություններն իրականացվում են իշխանությունների հետ փոխկապակցված անձանց, իշխանական ավելի ցածր օղակների հովանավորչությամբ և պատվերով: Ասվածի ապացույցն է կատարված դեպքը Թովուզում: Բնակիչները զինվորների համար գնել էին ծխախոտ, ջուր, սնունդ և այլն, այնուհետև գյուղ տանող ճանապարհին գնված մթերքները հանձնել էին ոստիկաններին: Նրանցից մեկը գողացել էր 4 արկղ ծխախոտ և սնունդ, ապա՝ վաճառել դրանք: Գերմանիայում բնակվող ադրբեջանցի բլոգեր, ընդդիմադիր Հաբիբ Մունթազիրը սոցիալական ցանցերում բացահայտել էր այդ ոստիկանի ինքնությունը՝ Ադրբեջանի Հանրապետության թիվ 106 ընտրատարածքային ընտրական հանձնաժողովի նախագահի որդին<sup>3</sup>: Ինչպես փաստերն են վկայում,

<sup>1</sup> Vetenim.wordpress.com, “Əsgər Payı” Ərzaqları Satilir, <https://vetenim.wordpress.com/2013/07/21/esger-payi-erzaqlari-satilir/> (10.04.2025).

<sup>2</sup> Modern.az, “Əsgər payı” satışda: hadisənin şahidi Modern.az-a danışır, <https://m.modern.az/az/news/56763> (10.04.2025).

<sup>3</sup> Azsiyaset.az, Əsgərin payını mənimsədiyi deyilən polis işdən çıxarılıb? - DİN-dən

իշխանությունների կողմից իրականացվող կոռուպցիան ու թալանն առկա են պետական գրեթե բոլոր օղակներում: Ալիևյան ռեժիմի կողմից իրականացվող հարստահարումներից զերծ չի մնում նաև բանակը: Հարկ է նշել, որ ադրբեջանական բանակում տեղի ունեցող առևտրական գործարքներն սկսվում են զինվորների համար նախատեսված սննդի առուծախից՝ հասնելով մինչև մահացած զինվորների օրգանների վաճառք:

### **Եզրակացություն**

Հետազոտելով ադրբեջանական բանակում մի շարք անօրինական և ոչ հումանիտար երևույթների առկայությունը մեզ հասանելի սուղ տեղեկատվության և աղբյուրների պայմաններում կարող ենք հստակորեն եզրակացնել, որ՝

1. Ադրբեջանի զինված ուժերում 44-օրյա պատերազմից հետո արձանագրված ինքնասպանությունների բարձր հաճախականությունը բազմաշերտ պատճառաբանություն ունի: Դրանք պայմանավորված են ոչ միայն պատերազմի արդյունքում առաջացած հոգեբանական տրավմաներով, այլև պետական համակարգի՝ զինվորների նկատմամբ ցուցաբերված անտարբեր և անպատասխանատու վերաբերմունքով:

2. Առանձնահատուկ ուշադրության է արժանի այն հանգամանքը, որ ինքնասպանություն գործած զինծառայողների զգալի մասը պարզևատրվել էր ռազմական գործողությունների ընթացքում ցուցաբերած արիության և հաջող մարտական գործողությունների համար: Այս հանգամանքը ևս մեկ անգամ վկայում է, որ զինվորական ինքնասպանությունների պատճառները չեն սահմանափակվում միայն հոգեբանական տրավմայի ազդեցությամբ: Ակնհայտ է, որ խնդիրը խորը և բարդ կառուցվածք ունի՝ պայմանավորված ոչ միայն սոցիալ-հոգեբանական, այլև ինստիտուցիոնալ և կառավարման համակարգում առկա լրջագույն թերություններով:

3. Ադրբեջանական զինված ուժերում արձանագրված այնպիսի երևույթներ, ինչպիսիք են զինվորների օրգանների վաճառքը, բազմաթիվ անգամներ բարձրաձայնվել են և բազմիցս շահարկվել հանրային

---

ափսոսանք, <https://azsiyaset.az/arashdirma-reportaj/187-Esgerin-payini-menimsediyi-deyilen-polis-ishden-chixarilib.html> (10.04.2025).

դիսկուրսում: Այս հարցը բարձրաձայնել են տուժած զինծառայողների ծնողները, անկախ լրատվամիջոցները ու բլոգերներն, որոնք մշտապես լուսաբանել են այդ դաժան երևույթները: Անշուշտ, կարելի է պնդել, որ առանց կենտրոնական իշխանությունների իմացության նմանօրինակ գործողությունները ոչ մի դեպքում հնարավոր չէր լինի իրականացնել: Փաստացի, Ադրբեջանի զինված ուժերում, ինչպես նաև Ալիևյան ռեժիմի օրոք, զինվորականները դարձել են «կենդանի դոնորներ», դառնալով պարզապես գործիք, այլ նպատակների ծառայելու համար:

4. Պատերազմը ստեղծեց նոր հնարավորություններ՝ օրգանների վաճառքի ոլորտում, որի մասով բազմաթիվ ապացույցներ սկսեցին հայտնվել: 44-օրյա պատերազմից հետո ընդդիմադիր շրջանակները բարձրաձայնեցին այս մտահոգիչ երևույթը, ներկայացնելով մի շարք փաստեր, որոնք վկայում էին այն մասին, որ ադրբեջանական իշխանությունները ռազմական գործողությունների ընթացքում ծանր վիրավորված կամ զոհված զինծառայողների հարազատներին հանձնում են դատարկ դագաղներ: Կային նաև պնդումներ, որ որոշ դեպքերում զինվորները նպատակային սպանվում էին, որպեսզի նրանց օրգանները վաճառվեին ապօրինի նպատակներով:

5. Ադրբեջանում կոռուպցիան ներթափանցել է նաև զինված ուժեր: Զինվորների համար նախատեսված սննդի վաճառքը վկայում է այն մասին, թե որքան խորն է կոռուպցիոն համակարգը արմատացած այս երկրում:

**ARMINE KHANPIKYAN**

*“Geghard” Scientific Analytical Foundation,  
ISEC NAS RA, Department of Oriental Studies,  
Email: arminekhanbekyan18@gmail.com*

### **SUICIDE, ORGAN TRAFFICKING, AND THE SALE OF ‘SOLDIER’S RATION’ IN THE AZERBAIJANI ARMY**

**Keywords:** Azerbaijan, Military, Suicide, Organ trafficking, Soldier’s ration.

*Suicides in the Azerbaijani army, reports of the sale of soldiers' organs, and cases of embezzlement involving the "soldier's ration" offer significant insight into the true nature of the country's political system and society. The high rate of suicides among servicemen highlights the severe psychological and social pressures they face, stemming not only from physical hardship but also from moral and institutional abuse. Simultaneously, reports about the sale of soldiers' organs suggest the existence of systematic criminal networks that commodify human lives. In addition, the embezzlement of food and other supplies intended for soldiers not only constitutes a legal violation but also seriously affects the health and well-being of those in service. Taken together, these phenomena reveal a system in which corruption and impunity undermine the effective and humane functioning of the armed forces.*